

LUFTWAFFE V SLOVENSKOM NÁRODNOM POVSTANÍ

PaedDr. Ján Stanislav, CSc.

(In: *Československá armáda 1939-1945. Plány a skutočnosť*. Praha: Vojenský historický ústav, 2003, s. 166-176, ISBN 80-7278-187-1)

Až do pozdneho leta 1944 neboli na území Slovenska dislokované žiadne kompaktné bojové útvary nemeckej luftwaffe. Spočiatku sporadické, neskôr takmer denné pristávanie jednotlivých stíhačiek nemeckej luftwaffe najmä na letisko Vajnory, zriedkavejšie na letisko Piešťany a Trenčianske Biskupice, po bojoch s americkými bombardovacími leteckými zväzmi a ich následné krátkodobé pobyty na týchto leteckých základniach nemožno považovať za dislokáciu bojových útvarov, keďže išlo o dočasné, aktuálnou leteckou situáciou vynútené pobyty. Jediným uceleným útvarom luftwaffe na Slovensku bola III. Kampfbeobachter Schule, dislokovaná na letisku Malacky-Nový Dvor v tzv. schutzzone, t.j. v nemeckom ochrannom pásme.¹

Táto školská výcviková jednotka disponovala k 20.8.1944 30 lietadlami, prevažne typov Ju 52/3m, Ju 87, Ju 88, Fw 58C-2, He 111H-10 a Fi 156C-3.² Počet strojov jednotky sa však počas poslednej augustovej dekády a v prvých septembrových dňoch r. 1944 prudko zvýšil. Početný stav leteckého parku III. Kampfbeobachter Schule sa rozrástol o akvizíciu šiestich strmhlavých lietadiel Ju 87D-5 od bývalej letky 11 slovenských vzdušných zbraní, ktoré zostali po odchode piešťanskej posádky do povstania opustené v zaplombovaných hangároch a ktoré nemecké jednotky po obsadení letiska Piešťany zabavili a prelietli na letisko Malacky-Nový Dvor.³

Ďalšie stroje (He 111H-10, Fw 189A-2, Fw 58C-2, 6 Fw 44, 4 Gothy Go 145H, Fi 156C-3, 2 Š.328 a B.534) LDS, ktoré už nestihli príslušníci LDS prelietnuť 30.8.1944 na povstalecké letisko Tri Duby, padli do nemeckých rúk. Nemeckí piloti ich spolu s jedným lietadlom Si 202, W 34Hi a tromi Ju 87D-5 zabavenými na letisku a v leteckej továrni v Trenčianskych Biskupiciach prelietli na letisko Malacky-Nový Dvor.⁴

¹ Venohr, W.: *Aufstand für die Tschechoslowakei*, c.d., s.192.

² HQ Mediterranean Allied Strategic AF, Intops Summary No 402 – Photo Reconnaissance enemy airdromes, HRC Maxwell AFB Alabama, Doc.6283071.

³ Obuch, T.: K účasti motorizovaného práporu letcov kpt. I. Haluzického v SNP. Nepochikovaný rukopis z r. 1989 (vo vlastníctve gen. T.Obucha). Spomienky R. Kollára na letku 11 (korešpondencia J. Rajnina s R. Kollárom – kópia vo vlastníctve autora).

⁴ Obuch, T.: Z vajnerského letiska do povstania. Nepochikovaný rukopis z r. 1989 (vo vlastníctve gen. T.Obucha)

Celá tylová záloha SVZ (5 Ju 87D-5), dislokovaná v Spišskej Novej Vsi, padla do rúk bojovej skupine SS Schäfer. Bolo to o to bolestnejšie, že skupina slovenských leteckých mechanikov a zbrojárův pod vedením rtk. Knappa doplnila nádrže benzínom, doplnila olej, glykol, nabila akumulátory, preskúšala elektrickú inštaláciu, vykonala motorovú skúšku všetkých lietadiel, namontovala bombové závesy a 20 m/m palubné kanóny, čím prakticky pripravila lietadlá na okamžité operačné nasadenie.⁵

O tom, že prvý veliteľ nemeckých okupačných vojsk gen. G. Berger plánoval okamžité nočné operácie a zásahy proti partizánom svedčí aj skutočnosť, že v prvých septembrových dňoch r. 1944 zariadil, aby sa z letiska Balice v Poľsku vyčlenili od štábu Nachtschlachtgruppe 4, jednotky špecializovanej na nočné rušivé operácie, 4 dvojmotorové lietadlá Siebel Si 204E, ktoré nechal presunúť – prelietnuť na letisko Malacky-Nový Dvor s tým, že ich podriadil pod svoje velenie.⁶ Operačný štáb gen. Bergera predvídavo zhodnotil nevyhnutnosť dôkladného leteckého prieskumu exponovaných priestorův povstaleckého územia pre plánovaný úspech vlastných pozemných operácií proti povstaleckým silám. Za účelom dôkladnej rekognoskácie prvých nástupných priestorův wehrmachtu a SS zbraní v oblasti Strečno-Vrútky-Turčiansky Sv. Martin, rozsiahleho a detailného fotografického prieskumu oblasti Zvolen-B. Bystrica, letiska Tri Duby a Mokrad' prelietlo z maďarského letiska Győr na letisko Piešťany 7 prieskumných lietadiel Focke Wulf Fw 189A-2 2. Staffel/Nahaufklärungsgruppe 16, ktoré veľmi operatívne uskutočnili už v posledných augustových dňoch (29.-31.) a začiatkom septembra (1., 3., 6. a 7.) r. 1944 v prospech vlastných pozemných jednotiek rozsiahly a podrobný fotografický prieskum.⁷

Počas týchto prieskumných letov mali posádky fockewulfov zavesené pod svojimi krídlami 4 bomby SC 50 o hmotnosti 50 kg, ktorých odhodenie na nepriateľské pozície malo vyvolať spätnú reakciu – paľbu povstaleckých pozemných jednotiek, čím by odkryli svoje obranné postavenie. Sériu týchto prieskumných letov absolvovali posádky Fw 189A-2 bez stíhacej ochrany, keďže velenie luftwaffe i nemecký operačný štáb pozemných jednotiek reálne predpokladali, že povstalecké velenie nedisponuje po odlete SVZ z Prešova do Ľvova žiadnymi stíhacími lietadlami. Až po zostrele Fw 189 (6.9.) dvojicou stíhačov Kombinovanej letky (rtk.let. R. Božík a zvk.rtm.let. F. Cyprich) v priestore Kremnica velenie luftwaffe presunulo z nemeckého Ansbachu na letisko Piešťany 6 stíhačiek Messerschmitt Bf 109G-14 vyčlenených od stíhacieho útvaru Jagdgruppe zur besonderen Verwendung 7, ktorý bol

⁵ Rukopis J. Knappa: Ako som sa dostal do Spišskej Novej Vsi z r. 1988 (vo vlastníctve autora).

⁶ Bateson, R.P.: Profile 211 Ju 87D, Profile pubs., Windsor 1976, s. 20.

⁷ FA MSNP B. Bystrica, 54/62-VII/B.

pôvodne podriadený Luftwaffe Oberbefehlshaber Mitte a začlenený do systému Reichsluftverteidigung začiatkom roku 1944. Po vypuknutí SNP tento stíhací útvar prešiel do priamej podriadenosti Reichsführera SS Himmlera a bol predisponovaný na Slovensko na ochranu vzdušných operácií luftwaffe proti povstaleckým silám.⁸ V polovici septembra 1944 velenie luftwaffe presunulo zo schutzony z letiska Malacky-Nový Dvor na letisko Piešťany 11 strmhlavých bombardovacích lietadiel Ju 87D-3 a D-5, aby mohli operačne účinnejšie a dlhšie zasahovať v prospech vlastných pozemných jednotiek v aktuálne exponovanom priestore Kral'ovany-Sučany a Prievdza.⁹

Koncentrácia počtu lietadiel nemeckej luftwaffe na dvoch kľúčových leteckých základniach na Slovensku (na letisku Piešťany a Malacky-Nový Dvor) dosiahla v polovici septembra 1944 takmer 100 strojov, z toho 29 strmhlavých bombardovacích Ju 87D. Prudký nárast počtu lietadiel dislokovaných najmä na letisku Malacky-Nový Dvor nemohol ujsť prieskumnej pozornosti 15. americkej leteckej armády operujúcej z juhotalianskych základní. Dôsledný americký letecký prieskum zistil 17.9.1944 na tomto letisku prítomnosť 78 lietadiel, z toho 25 stíhacích a 31 bombardovacích (išlo prevažne o Ju 87D, Ju 88A a o He 111).¹⁰

Ak zvážime, že gen. Berger mal možnosť požiadať velenie luftwaffe o nasadenie časti tejto značnej leteckej sily, možno vecne konštatovať, že mal k dispozícii dostatočný počet lietadiel, ktoré boli schopné nielen podporovať jednotky wehrmachtu a zložky zbraní SS v útoku i v obrane, ale pravidelne vykonávať taktický prieskum situácie v priestore nad bojovými líniami, resp. rekognoskovať situáciu protivníka hlboko v jeho tyle s tým, že obidve tieto operačné úlohy dokázal v čase potreby zabezpečiť náležitou stíhacou ochranou.

Strmhlavé bombardovacie lietadlá Ju 87D-3 a predovšetkým Ju 87D-5, dislokované na leteckých základniach Piešťany a Malacky-Nový Dvor, zohrali v ťažkom horskom teréne stredného a severného Slovenska rozhodujúcu úlohu pri likvidovaní najdôležitejších ohnísk odporu pozemných povstaleckých síl. Horský terén s dlhými a úzkymi údoliami síce sťažoval, resp. až znemožňoval posádkam Ju 87D uprednostniť horizontálne plošné bombardovanie, súčasne im však ponúkal účinne uplatniť bodové strmhlavé bombardovanie. Práve na takéto bombardovania sa výborne hodila výzbroj Ju 87D-5, ktorú okrem dvoch pevných kanónov MG 151 kalibru 20 m/m, zabudovaných v krídlach, tvorili aj bombové závesy pod krídlami zväčšené tak, aby uniesli dva kontajnery WB 18Z. V každom boli zamontované 3

⁸ Vood,T.-Gunston,B.: Hitlers Luftwaffe, Salamander, London 1977, s.112. Prečan,V.: SNP. Dokumenty, c.d., s.1139.

⁹ FA MSNP, 58/62-VII/B.

¹⁰ HQ Mediterranean Allied Strategic AF, Intops Summary No 424 – Photo Reconnaissance enemy airdromes, HRS Maxwell AFB, EA-155.

dvojhľavňové guľomety MG 18Z kalibru 7,92 m/m, hlavne ktorých boli sklopené o 15° dolu k osi lietadla, čo posádkam umožňovalo postreľovať pozemné ciele aj z horizontálnej letovej hladiny. Navyše tento stroj uniesol bombu o hmotnosti 500 kg vo výkyvnom závесе pod trupom. Neobyčajne silná palubná výzbroj (2 kanóny a 12 guľometov) spolu s odolným pancierovaním umožňovali nasadzovať tieto lietadlá na strmhlavé hľbkové útoky proti pochodovým prúdom nepriateľskej pechoty, motomechanizovaným kolónam a proti palebným postaveniam protiletadlového delostrelectva.¹¹

Luftwaffe v koordinácii s požiadavkami štábu nemeckých okupačných jednotiek dokázala takticky využiť svoju technickú i početnú prevahu zameranú najmä na priamu podporu bojovej skupiny von Ohlena a von Juncka (od 4.9.1944 178. divízie tankových granátnikov Tatra) a výrazne im pomôcť definitívne prelomiť húževnatú obranu povstaleckej bojovej skupiny Žilina a Martin v Strečnianskej tiesňave, dobyť priestor Dubná Skala-Vrútky, prebojovať sa do dolného Turca a obsadiť prístupy k Martinu a ku Kral'ovianskej tiesňave. Nasadenie strmhlavých bombardérov Ju 87D v Strečnianskej tiesňave umožnilo nemeckým pozemným silám obsadiť dominujúce výšiny nad pravým brehom Váhu, ale získať aj prehľad o hľbke a šírke povstaleckej obrany od Strečna po Vrútky. Z pozorovateľní vybudovaných na strategicky dominantných bodoch nepriateľ riadil nielen delostreleckú paľbu na povstalecké pozície, ale rádiom stihol aj navádzať strmhlavé Ju 87D na rozhodujúce bombardovacie údery na postavenia povstaleckej obrany ako celku.

Nemecká luftwaffe okrem priamej podpory vlastných pozemných síl svoje operačné úsilie zamerala aj na likvidovanie povstaleckého vysielача v Laskomeri pri B. Bystrici ako masmediálneho prostriedku. O programovom úsilí luftwaffe vyradiť z činnosti tento vysielач svedčí skutočnosť, že ho od 30.8. až do 2.9.1944 viackrát na etapy bobmbardovalo 13 Ju 88A a 5 Ju 87D v sprievode stíhačov Bf 109G, kým sa im konečne 2.9. po 12.35 hod. po zhodení 46 bômb (z nich jedna zasiahla budovu) podarilo vyradiť vysielач z prevádzky. Keďže cieľ bombardovacích útokov, v porovnaní s frontovou líniou, bol priestorovo neporovnateľne menší, nemecké velenie uprednostnilo nasadenie dvojmotorových bombardovacích Ju 88A-4, resp. A-5, pretože mali väčšiu nosnosť ako strmhlavé lietadlá Ju 87D.¹²

Útočná bombardovacia i prieskumná operačná činnosť luftwaffe v hľbke povstaleckého územia pokračovala v nezmenšenej intenzite aj v ďalších septembrových dňoch. Posádky Ju 88A z letiska Malacky-Nový Dvor do perimetra svojich zameriavačov

¹¹ Bateson,R.P.: Profile 211, Ju 87D, Profile Pubs. Windsor 1976, s.1. Green,W.: Bombers and Reconnaissance Aircraft, Macdonald 1968, s. 67-73.

¹² VHA Praha, Fond 1.ČSA na Slovensku. Vojnový denník ZS DPLP, 20/B/1/15, č.kr.15.

dostávali najmä letisko Tri Duby. Fotokamery lietadiel Fw 189A z leteckej základne Piešťany na pokračovanie mapovali situáciu na letisku Tri Duby. Po rekognoskácii nasledovalo jej bleskové vyhodnotenie. A vzápätí prišli bombardovacie údery. Takáto situácia pretrvávala od 4. až do 10.9.. Okrem toho luftwaffe stihla podporovať postup jednotiek posilneného práporu SS Schäfer v priestore Liptova na smere Ružomberok-Biely Potok a Ružomberok-Lubochňa, bombardovať kasárne v Turčianskom Sv. Martine, letisko Tri Duby (7.9.), podporovať postup bojovej skupiny SS Schill údolím Nitry na smere Topoľčany pri zlomení odporu povstaleckých jednotiek. Hoci prevažná časť Ju 87D podporovala jednotky 178. divízie tankových granátnikov Tatra v priestore Strečnianska tiesňava-Vrútky, tri Ju 87D, vyčlenené na podporu bojovej skupiny SS Schill, stihli vďaka malej vzdialenosti medzi štartom a cieľom (vzdušná čiara cca 80 km) uskutočniť zvýšený počet operačných letov (5 až 6 vzletov denne). Aj za výdatnej podpory luftwaffe padli Topoľčany (3.9.), Bielice (5.9.), Oslany (8.9.), Nováky (12.9.) a napokon aj Prievidza (14.9.).

Vzhľadom na to, že luftwaffe 9.9.1944 o 16.50 hod. na maximum zintenzívnila letecký prieskum letiska Tri Duby, leteckej základne Kombinovanej letky, vzdušného prístavu sovietskeho zásobovacieho mosta, možno aj z nasledujúceho dňa (10.9.) dedukovať, že tento záujem bol predzvesťou veľkej plánovanej bombardovacej akcie. Posádka prieskumného Fw 189A-2, ktorá ako posledná uskutočnila fotografický prieskum letiska, zdokumentovala na jeho ploche celkom 40 rôznych lietadiel. Vyvolaný film z kamery fockewulfa potvrdil vysokú koncentráciu povstaleckých lietadiel. Operačný štáb nemeckých okupačných jednotiek sa rozhodol pre mohutný koncentrovaný letecký útok, aby definitívne vyradil letisko Tri Duby a jeho strojový letecký park z aktívnej prevádzkovej činnosti. Útok stanovil na 10.9.1944.¹³

Vyššie 50-minútový zdrvivujúci bombardovací nálet 29 rôznych bombardovacích lietadiel (Ju 87D-3, D-5, Ju 88A, He 111H) za stíhacej ochrany 6 Bf 109G-14 mal úplne zničiť letisko, letištné objekty, všetky lietadlá a živú silu. V skutočnosti zapálil a zničil sklad pomocného materiálu, poškodil dva hangáre, veliteľskú budovu, vyradil časť VPD a vyhasol životy 20 osôb, čo bola najbolestivejšia nenahraditeľná strata.¹⁴ Bombardovací útok napriek škodám, ktoré spôsobil, nemožno z takticko-leteckého hľadiska vôbec hodnotiť ako mimoriadne úspešný. Ak zväžíme, že nálet sa uskutočnil za priaznivého počasia a ideálnej viditeľnosti, takmer bez vážnejšieho odporu povstaleckej protiletadlovej obrany, dosiahnutý výsledok vôbec nezodpovedal počtu nasadených lietadiel a ani zhodenej tonáži bômb. Z 35 ton

¹³ Tamže.

¹⁴ FA MSNP B.Bystrica č.n.258, 202, 2727, 3026, 5715, 2410, 2998, 3002, 2963, 2950, 3030, 2965, 3972, 2765, 2952, 2766, 2965, 2964 a A MSNP B.Bystrica, 54/62-VII/B. Prílohy k vojnovému denníku.

zvrhnutých bômb značná časť dopadla mimo letiska. Nálet nezničil kasárne Hájniky, ani všetky lietadlá, nevyradil VPD letiska z prevádzky. Hoci nálet možno považovať za najväčšiu akciu luftwaffe proti pozemným silám a objektom letiska Tri Duby od vypuknutia povstania až do začiatku októbra 1944, výsledok bombardovania naozaj iba potvrdzuje, že ho uskutočnili neskúsené posádky z III. Kampfbeobachter Schule z Malaciek-Nového Dvoru s neukončeným bojovým výcvikom.

Prvý tvrdý úder vzdušnej nadvláde luftwaffe nad povstaleckým územím zasadil 1. čs. stíhací letecký pluk už na druhý deň (18.9.) po svojom prilete na letisko Zolná perfektne pripraveným a vykonaným prepadom letiska Piešťany. V polovici septembra 1944 bolo na tomto letisku dislokovaných okrem 11 strmhlavých Ju 87D III. Kampfbeobachter Schule presunutých z letiska Malacky-Nový Dvor, aj 7 prieskumných Fw 189A-2 od 2. Staffel Nahaufklärungsgruppe 16, 6 stíhacích Messerschmittov Bf 109G-14 od Jagdgruppe zur besonderen Verwendung 7 a 6 dopravných Ju 52/3m, Fw 58C-2 a W 34Hi, celkom 30 lietadiel. Prítomnosť i počet týchto strojov na letisku overil 17.9.1944 pilot Kombinovanej letky rtk.rtm.F.Cyprich na Bf 109G-6.¹⁵

Na základe týchto informácií sa veliteľ 1. čs. stíhacieho leteckého pluku škpt.F.Fajtl rozhodol podniknúť 18.9. na letisko hlbkový útok, počas ktorého 8-členná skupina stíhačov, vedená npor.J.Stehlíkom zničila všetkých 6 Bf 109G-14. Išlo o lietadlá na zvláštne použitie, ktorými osobne disponoval veliteľ nemeckých okupačných jednotiek na Slovensku gen.Berger. Gen. Höfle, ktorý ho neskôr vystriedal vo velení, ich už teda „nezdedil“. Zničenie Bf 109G-14 na leteckej základni Piešťany potvrdil samotný gen.Berger vo svojej povojnovej výpovedi pred NS v Bratislave 23.1.1947.¹⁶

Po tomto úspešnom nálete velenie luftwaffe usúdilo, že geografická poloha základne Piešťany, letecky situovaná v dostatočnej blízkosti povstaleckého územia, je veľmi zraniteľná, a preto sa rozhodlo zvyšné letuschopné stroje okamžite prelietnuť do schutzzony na dobre chránenú leteckú základňu Malacky-Nový Dvor. Letisko Piešťany prestalo slúžiť ako operačná základňa luftwaffe.

Druhý, ďaleko mohutnejší úder nemeckej luftwaffe, ktorému predchádzal dôkladný fotoprieskum, zasadilo 20.9.1944 113 bombardovacích lietadiel B-24H Liberator 15. americkej leteckej armády operujúcej z leteckých základní v južnom Taliansku. Dokonalý kobercový nálet krátko po 12.00 hod. naplno zasiahol letisko Malacky-Nový Dvor. 14 891

¹⁵ FA MSNP, 54/62-VII/B. Prílohy k vojnovému denníku. Fajtl,F.: První doma, Praha 1974, s.154-166.

¹⁶ Prečan,V.: SNP. Nemci a Slovensko, c.d., s.543. Prečan,V.: SNP. Dokumenty, c.d., s.1139. Informačná správa OÚ Piešťany za september 1944 adresovaná ÚŠB. ŠOKA Trnava, fond OÚ Piešťany, sign. DI-56/44 Prez. Pozri tiež hlásenie Žandárskej stanice Piešťany. ŠOKA Trnava, fond OÚ Piešťany, sign. DI-250/44.

zhodených bômb zasiahlo a zničilo asfaltovú VPD letiska, obidva hangáre, čerpaciu stanicu, budovu na vyvolávanie leteckých snímok. Bombardovací nálet zničil aj 27 lietadiel a ďalších 8 strojov vážne poškodil.¹⁷

Vyradenie dvoch nemeckých kľúčových leteckých základní na území Slovenska spôsobilo, že luftwaffe sa až do konca septembra 1944 nezmohla na vážnejšiu operačnú akciu. Svoju činnosť zredukovala len na niekoľko denných prieskumných letov a na dve bojové letecké akcie menšieho rozsahu. Prudko však vzrástol počet nočných prieskumných letov spojených so zhadzovaním propagačných letákov, ktoré uskutočňovali trojmotorové Junkersy Ju 52/3m operujúce z letiska Vajnory. Ťažké straty na leteckom strojovom parku a vyradenie leteckých základní Piešťany, Malacky-Nový Dvor prinútili veliteľa nemeckých okupačných jednotiek obrátiť sa o pomoc na frontové letecké útvary dislokované mimo územia Slovenskej republiky. Koncom augusta a v septembri 1944 severne a južne od Slovenska boli dislokované na území Poľska a Rumunska dve veľké zoskupenia luftwaffe. Na území Poľska išlo o jednotky Luftflotte 6 a na území Rumunska o jednotky Luftflotte 4. Početný stav strojov oboch zoskupení predstavoval mohutnú údernú silu – 1760 lietadiel, z toho 375 strmhlavých bombardovacích Ju 87D, protitankových Ju 87G, bojových Hs 129B a 245 stíhacích Bf 109G a Fw 190A.¹⁸

Keď vojská 2.UF maršala Malinovského a 3.UF maršala Tolbuchina 23.8. prelomili obranu skupiny armád Južná Ukrajina, ktoré mali znemožniť jednotkám ČA vstúpiť na rumunské územie a zmocniť sa jeho naftových zdrojov, začali jednotky obidvoch UF v podstate mohutnú ofenzívu do samotného srdca Rumunska. Rumunské vlastenecké sily antifašistického hnutia odporu po dohovore s kráľom Michalom zvrhli 23.8. vládu diktátora gen.I.Antonescu. Kráľ vzápätí vymenoval novú vládu na čele s gen. Satanescom, ktorá vypovedala spojenectvo s nacistickým Nemeckom. Keďže nemecký front na tomto bojovom úseku sa začal rúcať ako domček z karát, útvaram Luftflotte 4, ktoré boli dislokované na rumunských letiskách, hrozilo akútne nebezpečenstvo úplného obklúčenia a zničenia. Maximálne kritická vojenská situácia prinútila útvary Luftflotte 4 začať okamžitú evakuáciu letísk a bleskovo sa presúvať na letecké základne v Maďarsku. Hromadné presuny neušli však pozornosti leteckému prieskumu 15. americkej leteckej armády operujúcej z leteckých základní v južnom Taliansku. Na základe vyhodnotenia permanentne upresňovaných prieskumov podnikli v dňoch 30.8. až 2.9.1944 jej stíhacie lietadlá P-51 Mustang 193

¹⁷ HQ Mediterranean Allied Strategic AF, Intops Summary No 426 Maxwell AFB, Alabama, EA-825.

¹⁸ Baumbach,W.: The life and death, of the Luftwaffe, New York 1960, s.359.

hlbkových náletov na maďarské letiská Debrecen, Kecskemét a Nagyvárad, na ktorých zničili a poškodili celkom 342 lietadiel.¹⁹

Presunom silných nemeckých frontových leteckých útvarov z Rumunska na letecké základne v Maďarsku v súvislosti s pohybom sovietsko-nemeckého frontu z východného Poľska na smere do priestoru Krakova však došlo severne a južne od povstaleckého územia, t.j. na území Poľska a Maďarska, k veľmi silnej koncentrácii frontových útvarov luftwaffe. Vzdušnú čiaru medzi operačným priestorom Luftflotte 6 nad územím Poľska a Luftflotte 4 nad územím Maďarska tvorili severné hranice Slovenska.²⁰

Útvary nemeckej luftwaffe, ktoré sa presunuli koncom augusta 1944 na letecké základne vo východnej časti Maďarska, však čoskoro boli prinútené pod tlakom septembrovej ofenzívy ČA postupne sa presúvať na letiská v západnej časti maďarského územia, bližšie k hraniciam Slovenska. Krátka vzdušná vzdialenosť k povstaleckému územiu umožnila novovymenovanému veliteľovi nemeckých okupačných jednotiek gen.Höflemu a jeho štábu pružne využívať túto priaznivú geografickú výhodu. Gen.Höfle promptne požiadal velenie Luftflotte 4 a 6 o nasadenie časti frontových útvarov proti povstaleckým silám. Stalo sa tak už začiatkom októbra 1944, t.j. v čase stupňujúcich sa priprav nemeckých okupačných jednotiek na generálnu ofenzívu. Po ochromení a vyradení leteckých základní luftwaffe Malacky-Nový Dvor a Piešťany (18. a 20.9.), spojených so stratou vzdušnej nadvlády nad povstaleckým územím, sa takto luftwaffe ponúkla šanca opäť ju získať.

Pokiaľ ide o presuny útvarov Luftflotte 4 z Rumunska na maďarské územie koncom augusta a začiatkom septembra 1944, treba konštatovať, že lavína presunov sa začala už 25.8., keď sa z letiska Targosorul Nou na leteckú základňu Székesfehérvár urýchlene presunulo 25 stíhacích lietadiel Bf 109G-6 I. Gruppe/Jagdgeschwader 53 „Pik As“. No už koncom septembra operačne pôsobila z letiska Győr. Podobne sa vyvinul aj presun 30 Bf 109G-6 II. Gruppe/Jagdgeschwader 51 „Mölders“, ktoré 27.8. prelietli z letiska Piskolt na novú operačnú základňu Budakeszi. Začiatkom októbra 1944 ich však vojenská situácia prinútila operačne pôsobiť z letiska Győr. Aj ďalšiu stíhaciu jednotku II. Gruppe/Jagdgeschwader 52, dislokovanú pôvodne na letisku Manzar, a vyzbrojenú Bf 109G-6, prinútila sovietska ofenzíva bleskovo sa presunúť 8.9. do Löveru a odtiaľ na letisko Veszprém. Potenciálne vážnym nebezpečím pre pozemné povstalecké sily sa ukázal presun 43 strmhlavých Ju 87D-5 a protitankových Ju 87G-1 III. Gruppe/Schlachtgeschwader 2 z rumunského Satu Mare do

¹⁹ HQ Mediterranean Allied Strategic AF, Intops Summary No 406, HRC Maxwell AFB, Alabama, bez sign. Csanádi-Nagyvárad-Winkler: A magyar repülés története. Budapest 1977, s.253.

²⁰ Baumbach,W.: c.d., s.361.

maďarského Tasnádu a Miškolca. Začiatkom októbra 1944 toto nebezpečenstvo, po presune jednotky na leteckú základňu Farnos, prerástlo do bezprostredného ohrozenia povstaleckého územia, pretože vzdušná čiara do B.Bystrice merala menej ako 150 km.²¹

Presun dvojmotorových nočných stíhačiek Messerschmitt Bf 110G-4 10. a 12. Staffel/Nachtjagdgeschwader 6 z rumunského letiska Otopeni a Junkersov Ju 88G-6 3., 4. a 6. Staffel/Nachtjagdgeschwader 100 z letiska Bašaid, situovaného severne od Belehradu, vrátane Einsatzkommando/Nachtjagdgeschwader 101, na maďarské letiská Ferihegy a Tápiószentmárton, situované juhovýchodne od Budapešti, predstavoval nielen vážnu hrozbu, ale až smrteľné nebezpečie pre južnú letovú trasu fungujúceho sovietskeho vzdušného mosta, keďže v operačnom priestore týchto nočných stíhačov sa nachádzalo mesto Vác ležiace v oblúku Dunaja, ktoré slúžilo sovietskym posádkam ako posledný navigačný bod pred ich vstupom do vzdušného priestoru Slovenska. Rovnakú hrozbu pre severnú trasu sovietskeho vzdušného mosta nad poľským územím vytvárali Ju 88G-6 a C-6 2. Staffel/Nachtjagdgeschwader 100 po svojom presune z letiska Otopeni na novú leteckú základňu Mielec. Nočnú stíhaciu obranu v tomto priestore posilnila skupina 6 Bf 110G-4 II. Gruppe/Nachtjagdgeschwader 5, ktorá operačne pôsobila z letiska Krakov. Obidve letecké základne luftwaffe sa nachádzali v bezprostrednej blízkosti severnej letovej trasy sovietskeho vzdušného mosta, čo sa nutne premietlo do zvýšenej operačnej činnosti nemeckých nočných stíhačov.²²

K prvému nasadeniu frontových útvarov luftwaffe došlo 4.10.1944, keď 8 Ju 87D-5 III. Gruppe/Schlachtgeschwader 2 Immelmann z letiska Farnos výdatne a rozhodujúco podporilo boj jednotiek bojovej skupiny SS Schill o dobytie a obsadenie Sv. Kríža n/Hronom. Velenie luftwaffe po strate prieskumných Fw 189A-2 (20.9.) nasadilo na taktický prieskum priestoru Zvolen-B.Bystrica jednomotorové prieskumné Messerschmitty Bf 109G-6/R-2 2.Staffel/Nahaufklärungsgruppe 14 z letiska Győr, ktoré sa na túto leteckú základňu presunuli z rumunského letiska Bacau a Comrat už koncom augusta, resp. začiatkom septembra 1944. Tieto stroje mali namiesto zabudovaných palubných kanónov nainštalované kamery Rb 50/30, resp. Rb 75/30. Ich výstroj bola zredukovaná na guľomety Rheinmetall Borsig MG 131

²¹ Ring,H.: Gemeinschaft der Jagdflieger. Documentation, Stationierung fliegende Verbände. München 1982. Just,G.: Stuka Oberst Hans-Ulrich Rudel, Motorbuch Verlag Stuttgart 1986, s.211. Aders,G.-Held,W.: Jagdgeschwader 51 Mölders, Motorbuch Verlag Stuttgart 1985, s.147. Dietrich,W.: Die Verbände der Luftwaffe 1939-1945, Motorbuch Verlag Stuttgart 1976, s.314.

²² Aders,G.: Geschichte der Deutschen Nachtjagd, Motorbuch Verlag, Stuttgart 1978, s.321. Weal,E.C.: Combat Aircraft of World War Two, Order of Battle, East Front, Luftwaffe, Bracken Books, London 1977, s.124-125. Hecke,R.: Nachtjagd Schwarm, Model magazine 4/1979, s.4. Vysvetlivky: Jagdgeschwader (stíhací pluk) – JG, Schlachtgeschwader (bitevný pluk) – SG, Nahaufklärungsgruppe (prieskumná skupina) – NAGr., Fernaufklärungsgruppe (skupina pre diaľkový prieskum) – F, Staffel (letka – 9 až 16 lietadiel).

kalibru 13m/m, a preto sa priamemu boju zásadne vyhýbali. Táto skutočnosť vysvetľuje, prečo posádky Bf 109G-6/R-2 včas unikali strmhlavým letom zo všetkých možných vzdušných stretov z dosahu palubných zbraní povstaleckých lavočiek obracajúc stroje na juh k materskej základni.²³

Pretože operačné nasadenie luftwaffe proti Kombinovanej letke a 1. čs. stíhaciemu leteckému pluku sú detailne spracované v ďalších dvoch samostatných kapitolách, treba v súvislosti s prípravou generálnej ofenzívy nemeckých okupačných síl proti povstaleckým pozemným jednotkám zdôrazniť, že ofenzíva si vyžiadala niekoľkodenný intenzívny poveternostný prieskum stredného Slovenska a jeho leteckých základní ako prvoradého rekognoskačného predpokladu na plánované hromadné nasadenie zmiešaných útvarov luftwaffe. Okrem poveternostného prieskumu si príprava vyžiadala aj intenzívny taktický prieskum exponovaných priestorov, ktoré obstarávali Fw 189A-2 od 2. Staffel/Nahaufklärungsgruppe 16 z Györu, ktorým výborne sekundovali Fw 189A-2 štábu Nahauklärungsgruppe 15 z letiska Naglowice, situovaného severne od Krakova. Ich operačnú vyťaženosť však do značnej miery limitovala pomerne veľká vzdialenosť medzi miestom štartu a cieľovým priestorom spojená s dennými náročnými preletmi horstiev Vysokých a Nízkych Tatier.²⁴

Pomerne priaznivé poveternostné podmienky 18.10.1944 umožnili veleniu luftwaffe naplánovať a realizovať druhý mohutný hĺbkový útok na letisko Tri Duby, ktorý uskutočnilo 11 Fw 190F 1. a 4. Staffel/Schlachtgeschwader 77 z letiska Krakov-Czyzyny. Ich výškové krytie zabezpečovalo 7 Bf 109G-6 z leteckej základne Györ. Jeho cieľom bolo definitívne vyradiť letisko z prevádzky, zlikvidovať tento letecký prístav sovietskeho vzdušného mosta, zničiť zvyšné povstalecké lietadlá Kombinovanej letky i stroje 1. perute 1. čs. stíhacieho leteckého pluku a paralyzovať letisko Tri Duby do takej miery, aby sa luftwaffe už nestretla so vzdušným leteckým odporom, aby mohla opätovne získať stratenú vzdušnú nadvládu nad povstaleckým územím, permanentne monitorovať vojenskú situáciu na jednotlivých úsekoch povstaleckého frontu a v neposlednom rade svojimi náletmi rozvrátiť morálku pozemných povstaleckých síl i civilného obyvateľstva a účinne sa zapájať do priamej podpory vlastných pozemných síl postupujúcich do centra povstaleckej obrany v operačnom trojuholníku Brezno-Zvolen-B.Bystrica. Dve bombardovacie náletové vlny stíhacích bombardérov Fw 190F sa však, vďaka skvelej palebnej aktivizácii 20m/m PLK 22. protiletadlovej batérie npor.

²³ Dietrich,W.: c.d., s.162. Green,W.: c.d., s.155.

²⁴ Prečan,V.: SNP. Nemci a Slovensko, c.d., s.566-567.

Virdzeka a bleskovému zásahu dvojice stíhačov z 1. čs. stíhacieho leteckého pluku ppor.Hlučku a ppor.Štičku minuli svojho cieľa.²⁵

Nemecké pozemné sily v rámci rozprúdenej generálnej ofenzívy vyvinuli po 18.10.1944 mohutný tlak na všetkých úsekoch frontu s cieľom definitívne zlomiť posledné rozhodujúce kľúčové ohniská odporu povstaleckej armády, dobyť a obsadiť hlavné povstalecké mesto B. Bystricu. Zastaviť postup nepriateľa na prístupoch do strategického trojuholníka Zvolen-Brezno n/Hronom-B.Bystrica už nebolo v silách početne oslabeného a najmä technicky značne zredukovaného 1. čs. stíhacieho leteckého pluku. Nebolo teda v silách pluku zvrátiť túto nepriaznivo sa vyvíjajúcu vojenskú situáciu – to bola úloha prinajmenšom pre dve letecké divízie na plných stavoch, ktoré by disponovali aspoň dvoma ťažkými bombardovacími plukmi. 1. čs. stíhací letecký pluk do svojho odletu z povstaleckého územia (25.10.) spolu s torzom Kombinovanej letky s vypätím všetkých síl predsa len dokázali operačne zabezpečiť obranyschopnosť vzdušného priestoru nad ustavične sa zužujúcim povstaleckým územím. Pluk dokázal udržať letisko Tri Duby a ochraňovať ho až do svojho odletu. Časťou svojich síl stíhal hĺbkovými útokmi už iba pribrzdiť postup nepriateľa. Nebol však už v stave rovnocenne zasahovať proti vzrastajúcej sile luftwaffe, ktorá výdatne dotovaná z poľských a najmä z maďarských frontových leteckých základní zo dňa na deň silnela, opätovne získavajúc stratenú vzdušnú nadvládu, ktorú postupne a tvrdojšie rozširovala nad dobytým povstaleckým územím. Po odlete 1. čs. stíhacieho leteckého pluku z letiska Tri Duby do ZSSR luftwaffe už nikým neohrozovaná uskutočnila 26.10.1944 dvoma Bf 109G-10/R-2 od 2. Staffel/Nahaufklärungsgruppe 14 z maďarského Csákváru poveternostný a taktický prieskum obranných postavení jednotiek 6. taktickej skupiny, ktoré bránili prechody z Liptova na B. Bystricu v priestore Biely Potok – Ostrô – Liptovská Osada – Vlkolinec – Malinô – Šiprúň – Ľubochnianska dolina. Posádka He 111H-6 od III. Kampfbeobachter Schule rozhodila v priestore Zvolen-B. Bystrica-Revúca 2 milióny letákov, ktorých obsah kapitulantsky tvrdo útočil na morálku povstalcov. V demoralizujúcej akcii zhadzovania letákov luftwaffe pokračovala aj v nočných hodinách na 27.10.1944. Hromadných rozmerov dosiahlo zhadzovanie letákov najmä v priestore Zvolen-Lipt. Osada-Brezno. Ich jediným cieľom bolo rozvrátiť bojovú morálku povstalcov v hlavných centrách odporu.²⁶

²⁵ VHA Praha, fond 1.ČSA na Slovensku. Vojnový denník ZS DPLP, 21/B/1/15, č.kr.15, 18.10.1944 a 9/C/1/8/13, č.j.251/dôv.44. Prečan,V.: SNP. Nemci a Slovensko, c.d., s.562.

²⁶ VHA Praha, Fond 1.ČSA na Slovensku. Vojnový denník ZS DPLP, Sign. 20/B/1/15. Prečan,V.: SNP. Nemci a Slovensko, c.d., s.369, s.568-569.

V posledný októbrový týždeň roku 1944 Veliteľstvo 1.ČSA, Rada obrany Slovenska, SNR, Hlavný štáb partizánskych oddielov (HŠPO) a ÚV KSS, najvyššie povstalecké orgány, pod ťažkým tlakom vojenskej a materiálno-technickej prevahy nemeckých okupačných vojsk rozhodli o prechode povstalcov do hôr na partizánsky spôsob boja. Povstalecká armáda mala zaujať obranu v masíve Nízkych Tatier a Poľany. Na to bolo potrebné najmenej do 29.10.1944 udržať priestor Zvolena a Banskej Bystrice, aby v zmysle dohody medzi velením povstaleckej armády a HŠPO prešlo čo najviac partizánskych jednotiek z frontových úsekov do horstiev Veľkej Fatry, Nízkych Tatier, Slovenského rudohoria... a pokračovalo v aktívnom partizánskom boji v horách. Išlo takmer o 10.000 partizánov, ktorých bolo potrebné vyviešť z obkľúčenia.²⁷ HŠPO 25.10.1944 určil jednotlivým brigádám a oddielom budúce operačné priestory. Čoskoro sa však ukázalo, že pôvodné priestory operačnej činnosti sa pre viaceré partizánske formácie stali dočasnými a niektoré jednotky sa do nich nedostali. Reálna situácia si často vyžadovala určiť operačné priestory v nových regiónoch. Rozkaz HŠPO z 25.10.1944 vychádzal z postupu okupačných jednotiek, ktorým sa podarilo preťať povstalecké územie v smere sever – juh a izolovať jednotlivé povstalecké obranné pásma. HŠPO v úsilí vystupňovať manévratelnosť veľkých partizánskych formácií sa rozhodol rozdeliť ich na menšie jednotky, uľahčiť ich rozptyl v priestore, a tým zvýšiť percento úspešnosti úniku z obkľúčenia. Dôslednému uskutočneniu tohto manévru bránilo i to, že povstalecká armáda nedokázala už úspešne čeliť leteckej a pozemnej materiálno-technickej prevahе nepriateľa a neudržala do 29.10.1944 dostatočný priestor, najmä však priestor Zvolen-Banská Bystrica. Obsadením Banskej Bystrice nemeckými jednotkami SS bojovej skupiny Schill 27.10.1944 sa fakticky končí odpor povstaleckej armády ako organizovaného celku.²⁸ Vzhľadom na celkovú materiálno-technickú, zásobovaciu a ubytovaciu nepripravenosť povstaleckej armády na partizánsku vojnu je dosť pochopiteľné aj váhanie generála Viesta, veliteľa armády, pokiaľ ide o vydanie dlhoočakávaného rozkazu na prechod celej povstaleckej armády na partizánsky spôsob boja, ktorý napokon vydal 28.10. ráno na Donovaloch. Napriek tomu jednotky 2. čs. paradesantnej brigády (časť parabrigády počas generálnej ofenzívy nemeckých vojsk bránila prístupové cesty k Banskej Bystrici v priestore Badín-Vlkanová a pri Šalkovej), Vysokoškolský strážny oddiel a organické časti jednotiek jednotlivých taktických skupín vrátane zvyškov leteckého a pozemného personálu leteckej skupiny prešli na partizánsky boj. V tejto zložitej situácii vyvinul HŠPO (25.10. došlo k jeho premenovaniu na Hlavný štáb

²⁷ Prečan,V.: SNP. Dokumenty, c.d., s.758-761. Šmidke,K.: Vojenský význam SNP. Nové Slovo, 1945, č. 34-35. Nosko,J.: Vojenské akcie v národnom povstaní. Bratislava 1945, s.43.

²⁸ Prečan,V.: SNP. Dokumenty, c.d., s.759,768 a 770.

partizánskeho hnutia – HŠPH, jeho pôsobnosť sa mala rozšíriť na územie Čiech a Moravy) úsilie sústrediť všetky bojaschopné jednotky pod vlastné velenie a podchytiť vojenské povstalecké sily do partizánskych jednotiek.²⁹

K vojenským jednotkám, ktoré organizovane ustúpili na Donovaly, patrí aj 10. batéria 83,5 m/m PLK V2.22/24 kpt. V. Lacku. Batéria v intenciách rozkazu z 24.10. zrušila palebné postavenie v Hájniskoch 25.10. a ustúpila ako posledná jednotka od Zvolena do B. Bystrice. Pretože disponovala už len polovicou dopravných prostriedkov, kpt. Lacko rozfázoval presun na dve časti a na tri etapy. Presun z letiska Tri Duby do B. Bystrice tvoril 1. etapu, z B. Bystrice na Staré Hory druhú a zo Starých Hôr na Donovaly poslednú etapu. Presun sa uskutočnil za mimoriadne ťažkých a zložitých dopravných a vojenských podmienok. Dopravná služba na cestách už nefungovala. Úzka cesta z Jelenca na Donovaly, zatarasená rôznymi vojenskými, civilnými vozidlami a konskými poťahmi, prepchatá ustupujúcimi jednotkami a civilmi – predstavovala najťažší neschodný úsek presunu. Celú noc z 26. na 27.10. príslušníci 10. batérie PLK s nadľudskou námahou za pomoci traktorového ťahača – ťažného vozidla Škoda 100Z ťahali 9-tonové kanóny najvyššou pochodovou rýchlosťou 10-15 km za hodinu (podvozok s lafetou mal drevené kolesá obité oceľovou obručou). Kanóny s ťažnými traktormi a muníciou vážili takmer 20 ton. Dlhé prudké stúpanie, ostré zákruty, ktorými batéria prechádzala tak, že musela odopínať delá a za pomoci traktorového navijáka ich opäť potiahnuť, kládli na príslušníkov batérie maximálne fyzické i psychické nároky. Velenie luftwaffe veľmi operatívne v skorých ranných hodinách 27.10. zameralo svoju pozornosť na intenzívny taktický prieskum exponovaných cestných komunikácií B. Bystrica - Staré Hory – Jelenec – Motyčky – Šturec – Lipt. Revúca – Lipt.Osada – Korytnica a na obce situované severne od B. Bystrice. Štyri Fw 189A-2 z Györu a štyri Bf 109G-6/R-2 z Csákváru zmapovali pohyby početných povstaleckých ústupových kolón, motorizovaných vozidiel, konských poťahov, živej vojenskej i civilnej sily na všetkých týchto komunikáciách. Fockewulfy okrem fotografického prieskumu uskutočnili aj poveternostný monitoring celej ústupovej oblasti povstaleckých jednotiek ako organickú súčasť komplexnej prípravy na hromadné nasadenie lietadiel luftwaffe.³⁰ Konečne v skorých ranných hodinách pred svitaním 27.10. sa 10. batérii podarilo zaujať tromi kanónmi palebné postavenie na lúke na Donovaloch asi 200 m južne od Šport hotela. Po zaujatí palebného postavenia a po orientácii kanónov ohlásila povstalecká hláska, situovaná na južnom okraji osady Bully, nálet nepriateľského Fw 189A-2 od 2. Staffel/Nahaufklärungsgruppe 16 z Györu, ktorý prilietaval

²⁹ Nosko, J.: Vojaci v Slovenskom národnom povstaní, c.d., s.47-48. Prečan, V.: SNP. Dokumenty, c.d., s.988.

³⁰ AM SNP B. Bystrica, F XII, príř.č. 98/67, s.5-6

zo smeru od Starých Hôr. Po zamierení a zistení prvkov streľby batéria spustila naň účinnú paľbu na vzdialenosť asi 8 km. Rozprasky protiletadlových granátov bezprostredne ohrozili fockewulf, čo prinútilo nepriateľského pilota otočiť stroj späť v smere priletu. Skúsená obsluha batérie správne vyhodnotila nálet ako prieskumnú akciu, po ktorej prídu na rad bombardovacie lietadlá. Preto sa poponáhľala zasadiť do palebného postavenia aj štvrtý kanón a okamžite ho pripraviť na streľbu. O 30 minút neskôr sa ten istý fockewulf vrátil do priestoru Donovaly, pre istotu vo vyššej letovej hladine (asi 4000 m), ustavične meniac smer letu. Batéria okamžite spustila paľbu na nepriateľský stroj, tentoraz už plnou silou, zo štyroch kanónov. Dezorientovaná posádka v silnej protiletadlovej paľbe zhodila nad Donovalmi štyri 50 kg bomby, ktoré však nezasiahli palebné postavenie batérie, ani obec Donovaly. Dopadli asi 150 m od palebného postavenia 10. batérie do neďalekého lesa, kde vyvrátili niekoľko stromov. Bomby padli dosť ďaleko od Šport hotela, v ktorom v ten deň ráno ešte sídlil štáb povstaleckej armády.³¹

Po tomto útoku sa o 10.30 hod. spustila lavína nepriateľských náletov na ústupovú cestu Staré Hory-Donovaly, ktoré pretrvali až do neskorých popoludňajších hodín. Luftwaffe zamerala svoje vlnové útoky na najdôležitejšiu dopravnú tepnu, po ktorej ustupovali z B. Bystrice cez Staré Hory na Donovaly už značne zdemoralizované časti povstaleckých síl. Jednotlivo i v skupinách prilietavali stíhacie Bf 109G-6 od II. Gruppe/Jagdeschwader 51 „Mölders“ z Budakeszi-Györu, od II. Gruppe/Jagdeschwader 52 z Veszprému a od I. Gruppe/Jagdeschwader 53 „Pik As“ z Székesfehérváru a Györu a bitevné Fw 190F-8 od 1. a 4. Staffel/Schlachtgeschwader 77 z Krakova-Czyzny, aby účinne bombardovali povstaleckú živú silu a bojovú techniku presúvajúcu sa ústupovou komunikáciou, ktorá bola zatarasená motorovými vozidlami, rôznou výzbrojou, konskými poľahmi, vojakmi a evakuovanými civilnými osobami. Aj strmhlavé Ju 87D-5 od III. Gruppe/Schlachtgeschwader 2 „Immelmann“ z leteckej základne Budapešť-Vecsés a Farnos v 12-členných zostavách bombardovali preplnené cesty šíriac nepredstaviteľný zmätok, paniku a smrteľný strach. Len čo tieto stroje po odbombardovaní odleteli, vzápätí nastúpili do útoku dvojmotorové Ju 88A a Si 204E, ktoré zavřišli dielo skazy. Vysoko nad nimi kamery prieskumných Fw 189A od 2. Staffel/Nahaufklärungsgruppe 16 z Györu zaznamenávali každý detail tejto tragédie. Kolotoče bombardovacích útokov rozsievajúce smrť pretrvali až do 14.00 hod. Vyžiadali si veľa obetí na ľudských životoch a spôsobili ťažké straty na bojovej technike. Pokiaľ sa nepriateľské lietadlá priblížili na dostrel 10. batérie, obsluha 83,5 m/m PLK ich okamžite odrazila presnou prudkou paľbou, čím ich ustavične držala na patričný dištanc. Mimo

³¹ Tamže, FA M SNP B. Bystrica, F XII, príř.č. 24/63, s.11-12.

účinného dostrelu batérie však stihli lietadlá luftwaffe vytrvalo a presne bombardovať ústupové cesty z B. Bystrice v smere na Staré Hory-Jelenec-Motyčky, cestu z Lipt. Osady do Korytnice a cestu z Lipt. Revúc na Šturec a Jelenec. Aj tieto nálety spôsobili povstalcami ťažké straty na živej sile, značné škody na vojenskom materiáli a bojovej technike. Keďže 10. batéria vytrvalo a veľmi úspešne rušila presnou paľbou nemecké nálety, rozhodlo sa velenie luftwaffe okamžite zničiť toto posledné protiletadlové ohnisko odporu. Vyslalo tri bombardovacie Ju 88A, aby definitívne vyradili batériu z činnosti.³² Paralelne s týmto útokom popoludní 27.10. bombardovali iné lietadlá luftwaffe všetky spomenuté ústupové cesty. Hláska hlásnej služby, situovaná na južnom okraji obce Bully, však avizovala 10. batérii prízemný let troch Ju 88A údolím zo Starých Hôr na Donovaly. Smer letu jasne signalizoval, že cieľom náletu bude palebné postavenie batérie. Obsluha batérie stihla včas pripraviť mohutnú priehradnú paľbu na priletávajúce stroje, ktorú zamerala do priestoru tesne nad návrším, nad ktorým sa každú chvíľu museli objaviť bombardéry. Len čo sa junkersy vynorili do tohto priestoru, zachytili ich nitkové kríže ďalekohľadov. Vzápätí obsluha spustila pripravenú priehradnú paľbu najvyššej kadencie (12 protiletadlových granátov) a svižne skočila do zákopov, pretože posádky junkersov spustili paľbu z palubných zbraní. Účinná a presná paľba batérie okamžite prinútila posádky lietadiel ustať so strelbou z palubných zbraní a vzdať sa ďalších náletov. Piloti prudko otočili stroje ešte pred batériou, čím definitívne upustili od bombardovacích náletov 10. batérie, vhupli späť do údolia Nízkych Tatier a prízemným odletom sa dostali z palebného dosahu batérie, ktorá v ten deň vystrelila na útočiaceho vzdušného nepriateľa celkom asi 200 protiletadlových granátov. Po maximálne vyčerpávajúcej celodennej paľbe si obsluha batérie mohla konečne oddýchnuť.³³

Slúži ku cti 10. batérii kpt. Lacku, že pri absencii 18. protiletadlovej batérie 88 m/m PLK kpt. Hinterbuchnera, ktorá bola 27.9. presunutá z palebného postavenia v Hájnikoch do priestoru Sv. Kríž nad Hronom na priamu strelbu proti postupujúcim nepriateľským tankom a útočnej vozbe, vedela zvládnuť obranu vzdušného priestoru nad Donovalmi sama.³⁴ Spôsob akým sa zhostila úlohy posledného ohniska protiletadlovej obrany v extrémne exponovanom priestore a v čase, keď sa povstalecké jednotky presúvali týmto priestorom smerujúc do zimného partizánskeho tábora pod Prašivou, zhromaždiska ustupujúcich vojenských a partizánskych jednotiek, treba naozaj pozitívne oceniť, pretože svojou permanentne presnou a účinnou celodennou paľbou doslova znemožnila luftwaffe masakrovať bombardovacími

³² AM SNP B. Bystrica, F XII, príř.č. 98/67, s.5-8.

³³ AM SNP B. Bystrica, F XII, príř.č. 24/63, s.11-13.

³⁴ VHA Praha, Fond I.ČSA na Slovensku. Vojnový denník ZS DPLP, 20/B/1/15, č.kr.15.

náletmi povstalecké jednotky v otvorenom priestore počas presunov v ťažkom horskom teréne, čím umožnila mnohým vojenským a partizánským jednotkám ustúpiť, podľa dohovoru medzi veliteľstvom povstaleckej armády a HŠPO, do určených priestorov a uchovať ich pre ďalší aktívny partizánsky boj v horách. Táto skutočnosť je o to závažnejšia, že po 29.10. od Lipt. Osady prečesávali horské pásma jednotky SS brigády Dirlewanger, od Starých Hôr na Donovaly SS bojová skupina Schill a cez Moštenickú dolinu a Kyslú vodu jednotky 18. SS divízie Horst Wessel vytvárajúc v oblasti Korytnickej a Hiadeľskej doliny uzáver, v ktorom mali uviaznuť povstalecké pohyby a pokusy o preniknutie na východ. Systém nemeckých blokáď uzatvárala na komunikácii Vyšná Boca-Čertovica bojová skupina Wittenmayer. Napriek tomu hlavný pochodový prúd povstalcov svahmi na Prašivej a Latiborskej holi unikol prečesávacím záťahom a usadil sa nakrátko v Kľačianskej doline. Tu začína intenzívna etapa prispôsobovania sa ťažkým prírodným a vojenským podmienkam. Partizánske hnutie pomaly začalo chytať druhý dych.³⁵ Niet sporu o tom, že 10. batéria kpt. Lacku svojou vynikajúcou protiletadlovou činnosťou kryla ústup povstaleckých jednotiek do určených priestorov, čo im umožnilo včas vyjsť zo zužujúcich sa nepriateľských obkľučovacích uzáverov.

Dňa 28.10. akýkoľvek odpor povstaleckých síl proti luftwaffe definitívne ustal. Posledné povstalecké protiletadlové kanóny 10. batérie zneškodnila samotná obsluha pred odchodom na partizánsky spôsob boja do hôr. Nemecká luftwaffe sa opätovne, tentoraz už natrvalo, zmocnila absolútnej vzdušnej kontroly nad dobytým územím Slovenska.

³⁵ Prečan,V.: SNP. Dokumenty, c.d., s.781-782. Tiež: Kolektív OVDS – VHÚ: K histórii prechodu partizánskych jednotiek z obrany na frontoch SNP do nových priestorov bojovej činnosti koncom októbra a začiatkom novembra 1944. In: Sešity příspěvků k sociálně-politické a historické problematice vojenství a armády. VHÚ Praha 1977, č..4-5, s.210-212. Pozri tiež: AM SNP B. Bystrica, F VII/B, 66/62-6 a 7.